

LIDT OM ELLESTED SKOLE

Af *Erik Hansen* †

Om der end kendes Navnet paa en enkelt Skoleholder ved Ellested Skole fra Tiden før Chr. VI's Forordning af 23. Januar 1739, saa var det dog denne Forordning, der medførte, at Sognet fik et mere ordnet Skolevæsen.

Skolen har sikkert ligget paa den Plads, den havde, delvis ind paa Kirkegaarden, indtil 1934, da en ny blev opført lidt sydligere, nærmere Ellested Station. Maaske den i Fundatsen fra 1742 omtalte Skole er den, der var i Brug til 1856, da en Ombygning fandt Sted.

Fundatsen for Ellested Skole er underskrevet af Sognepræsten for Gislev-Ellested, *Poul Haagerup*, og af *Theodor Adeler* til Lykkesholm, Amtmand over Nyborg og Tranekær Amter.¹

FUNDATS

In Nomine Jesu.

Udi denne Skoleprotokol, hvorudi Ellested Skoles tilhørende Inventarium samt visse og uvisse Indkomster ere indførte, skal rigtig udi Sognepræstens, Medhjælperens og Skoleholderens Overværelse vorde antegnet, baade hvad Indtægter og Udgifter der falder ved Skolen, og det tvende Gange om Aaret, nemlig hver Paaske og Mortensdag, naar Distributionen skeer, alt i Følge de kongelige allernaadigste Forordninger af 23. Januari 1739 og 29. April 1740, samt den derpaa udi sidst bemeldte Aar grundede Forordning, som saaledes skal continueres, indtil denne Protokol er fuldskreven, da en anden i dens Sted ligesom denne skal indrettes, og Protokollen, hvoraf en ligelydende Gjenpart hos Patronen, saavel nye som gamle være og forblive

¹ Se „Svendborg Amt“, 1916, S. 8 ff.

ved Skolen, samt ved Skoleholderens Afgang afleveres til Eftermanden, tillige med alt Skolens Inventarium.

Lykkesholm den 10de November 1742, Th. Adeler.

Skolen bestaar af 8 Fag Hus, 3 til Skolestue og 3 til Skoleholderens Beboelse indrettede, samt desforuden 2 Fag til Faar og Kreaturer.

Inventarium til Skolen er efterfølgende:

1 Bibel, 1 Dus. Abc. Bøger, 1 Dus. Luthers Catechismusser, 1 Dus. Rostochs Forklaringer, 2 Bd. nye Testamenter, 1 Bd. Pontoppidans Forklaringer, 1/2 Dus. Davids Psalmer, 2 Bd. Salmebøger, 2 Blækhorn, 2 Regnetavler, 2 Linealer, 1 Ildklemme, 1 Ildskuffe, 1 langt Fyrrebord, 3 lange Fyrrebænke, 1 Instruction for Skoleholderen, 1 Rostochs Huspostil, 1 Brøndkrog.

Af dette Inventarium udgiver Skoleholderen et Register in duplo, som han leverer under sin Haand, eet til Provsten og eet til Sognepræsten.

Skolens visse Indkomster udi Penge bestaar i efterfølgende reparteret paa Møllerne og Husmændene udi Ellested Sogn saaledes: Kullerup By: Degnen Husmand Andreas Jørgensen² 1 M. 8 Sk. — Jørgen Pedersen 1 M. 8 Sk. — Jeppe Andersen 1 M. 8 Sk. — Rasmus Ladefoged 1 M. 8 Sk. — Søren Smed 1 M. 8 Sk. — Mads Knudsen 1 M. — Rasmus Fisker 1 M. — Davidshus³ 1 M. — Rodehus 1 M. — Lindskov By: Christen Boesen 2 M. 8 Sk. — Anders Larsen 1 M. 8 Sk. — Jørgen Davidsen 1 M. — Niels Skrædder 1 M. — Hans Pedersen 1 M. — Daniel Mahler 1 M. — Ny Mølle 1 Rd. 2 M. — Gamle Mølle 1 Rd.

er 5 Rd. 3 M. 8 Sk.

Kirkelysepenge, som betaales af Patronen 3 Rd. 2 M.

Lykkesholms Herskab giver foruden Lysepenge 9 Rd. 0 M. 8 Sk.

Er 18 Rd.

² Til omkring 1820 var Degnen i Gislev tillige Kirkesanger i Ellested.

³ Davidshus og Magelundshuset fratoges senere, som ikke hørende til Ellested Sogn.

De for indbemeldte Husmænds Offerpenge til Skolekassen betales udi tvende Terminer, det halve hver Paaske og Mikkelsdag. Skulde nogen af Husene (staa) øde og ubeboede, da betaler Lodsejeren midlertidig for samme Huse den Kontingent, de vare ansatte for, paa det Skolens visse Indtægter ikke skulle forringes eller blive uvisse.

Af de andre tvende Skolekassen til Indtægt opførte Poster udbetales ligeledes til Skoleholderens Løn det halve hver Paaske og Mikkelsdag, saa at Skoleholderen saaledes udi hver Termin tilkommer 7 Rd. 2 M. o Sk., som er for det ganske Aar og udgjør den udi Skoleforordningen den 27. Juni 1740 resolverede Summa.

Er Skoleholderen foruden ovenstaaende Summa tilladt at oppebære de af Inderster og Tjenestefolk efter Forordningen bevilgede Penge, hvorom siden under den uvise Indtægt bliver at handle.

Udi Korn er Skoleholderen tillagt aarlig: Rug 3 Td., Byg 3 Td. Dette Korn udredes saaledes: Udi Ellested Sogn ere 19 Gaardmænd, 11 ere udi Kullerup og 7 udi Lindeskov, samt Præstebonden ved Ellested Kirke; hver af disse yder til Skoleholderen aarlig hver Mortensdag 1 Skp. Rug og 1 Skp. Byg; men eftersom der saaledes mangler 5 Skp. af hvert Slags, saa er det blevet vedtaget, at de 11 Mænd udi Kullerup foruden ovenanførte udreder disse 5 Skp. hvert andet Aar; de 7 Mænd i Lindeskov tillige med Præstebonden ved Ellested igjen alternative hvert andet Aar.

Udi Ildebrændsel er Ellested Skole tillagt: I Tørv 30 Læs, i Brænde 6 Læs. Hver af de 19 Mænd leverer aarlig i rette Tid et godt forsvarligt Læs Tørv til Skoleholderen, og de øvrige 11 Læs leveres af samtlige Gaardmænd i Lindeskov og Kullerup, Præstebonden undtagen, som ikkun aarlig leverer 1 Læs, efter deres Tur. Brændet anl(angende), da annammes det paa Lykkesholm hos Herskabet.

Er Skoleholderen i Ellested 2 Kjør og 6 Stykker Faar tilstaaet; hvilke Kullerup og Lindeskov Mænd tillige med Præstebonden Aar om Aar alternative græsser for hannem. Saa yde de og af hver Td. Htk. 13½ Pund Hø og 24 Pund Halm, halv Rug- og halv Havrehalm, som leveres til Skoleholderen hvert Aars Mortensdag udi godt forsvarligt Foder.

Smaa Redsel eller Degnens Paaskerente: Er Skoleholderen i Ellested efter Forordningen af 29. April 1740 tillagt og er aarlig af enhver Beboer i Sognet, Husmændene undtagen, — 1 Brød og 20 Æg.

Skolens uvisse Indkomster: 1) Frivillige Gaver, som nogen til dette gudelige Værks Fremme maatte blive sindet at meddele. 2) Af det allernaadigst bevilgede Bækken hver Fastelavnssøndag og Mikkelsdag. N. B. Siden Bækkenet forbigaas og af de fleste i Menigheden ej observeres, saa er det med Sognepræsten bleven aftalt, at Tavlen i Kirken bemeldte Dage skal ombæres, og Søndagen tilforn derom informeres, saavel som og samme Dag, Tavlen ombæres, bekendtgøres, hvortil saadan Collect skal anvendes. 3) Af Tavlen, som ombæres i Kirken ved alle Brudevielser. 4) Af Sognebøssen⁴, som i Husene ved alle Gæstebude og Samkvemme i Skolens Distrikt, uden Forskel hos hvem det end holdes, til Værten da leveres, som samme iblandt Gæsterne lader ombære eller omgaa, og siden straks overleverer til Skoleholderen at henbringes til Sognepræsten, hvor den bør være i Forvaring forsynet med tvende Laase, hvoraf Patronen gemmer den ene og Præsten den anden Nøgle. 5) Af Tingbøssen, naar nogen derfor indkommer. 6) Af Strafpenge for Helligbrøde, hvorfor Præsten aarlig gør Regnskab til Sognenes Skolekasse i Herredet. 7) Inderster, som ikke ere altfor fattige, betaler aarlig i tvende Terminer hver Gang 2 Sk. 8) Tjenestefolk ligeledes 14 Dage før hver Paaske og Mikkelsdag — en Karl 3 Sk. — en Dreng 2 Sk. — en Pige 2 Sk.

Skulle nogen Husbond lade sine Tjenestefolk flytte, førend han af dennem haver indeholdt eller ladet sig betale de under sidst benævnte No. anførte Penge, bliver Husbonden dertil selv ansvarlig, og dennem

⁴ Historikeren Severin Kjær skriver i sin Bog „Fra Stavnsbaandets Dage“ om Bøssen, der gaar om til de Fattige, under Spisningen ved Bryllupper. Da Gislev-Ellested Kommunes Skolevæsen blev ordnet efter „Provisorisk Reglement for Almueskolevæsenet paa Landet i Sjælland, Fyn og Lolland-Falster“ af 10. Oktbr. 1806, den 26., 27. og 28. Oktbr. 1808 i henholdsvis Gislev, Sandager og Ellested, blev den 26. Skolebøssen, som den plejer at omgaa ved Bryllupshøjtider, aabnet og indeholdt 6 Rd. 4 M. 12 Sk., hvortil kommer Resten fra Skolebøssens sidste Aabning 1803, 4 Rd. 2 Sk., der er levnet fra de i dette Tidsrum anskaffede Skolebøger. Der købes 2 Protokoller, hvoraf den ene er Skolekommissionsprotokol, for ialt 6 Rd. 12 Sk. Resten, 4 Rd. 4 M. 2 Sk., blev overleveret Skolepatronen.

til Skolekassen bør betale, under vedbørlig Execution. Skoleholderen tager Offer i Kirken paa de tre store Fester tillige med Degnen.

Skolekassens aarlige Pengeudgifter. 1) Skoleholderens aarlige Løn. 2) Til Bøger for fattige Børn efter Sognepræstens Betænkning, hvor mange af hvert Slags samme bør være, naar nogen af de allerede anskaffede enten ere opslidte, hvorfor dog Skoleholderen bør gøre Rede med Stykkerne, eller og de fattige Børns Tal maatte tiltage, da Udgifterne derefter proportioneres. Videre Pengeudgifter bør Skolekassen ej bebyrdes med mod de allernaadigste Anordninger.

Naar nu den tvende Gange om Aaret fastsatte Kassens Eftersyn og Distribution skal ske, da skal udi denne Protokol med Dag og Datum anføres. 1) Naar den er aabnet og i hvis Overværelse. 2) Hvor meget Kassen samme Tid formaaede. 3) Om nogen Restance hæfter ved Kassen, og hvori den bestaar. 4) Hvad af Kassen er udbetalt og hvortil. 5) Hvad den efter saadan Udgift haver i Behold. Hvilken Distribution da altid sker i Kirkepatronens eller hans Fuldmægtiges, Sognepræstens og Medhjælpernes Overværelse udi Skolen, og der af dem samtlige underskrives.

Lykkesholm den iode November 1742.

Th. Adeler.

P. Haagerup.

Skolen har været omfattet med Interesse, og store Forventninger stilledes til den Nytte, den skulde gøre; dette kan ses af en Bemærkning, Provst Haagerup skrev, da han i 1743 sendte Indberetning om Tilstanden i Sognene til Konferensraad Adeler: „Og haaber man særdeles for de prisværdige Anstalter, som i vore Tider er gjort til Ungdommens Undervisning, at de skal forbedres og ikke forværres.“

Resultatet har ikke altid svaret til Forventningerne, hvilket kan ses af Skolekommissionens Bemærkning om Ellested Skole den 31. Oktober 1809: „Af Skolebørnene var alene borte Lars Andersens Jens, af foregiven Sygdoms Aarsag. Børnenes Kundskab i denne Skole var yderlig slet, saa de synes snarere at være gaaet tilbage end frem.

Skylden herfor kan vel Skolelæreren ikke fritages for formedelst hans yderlig svage Evner, men Aarsagen maa dog ogsaa søges hos Distriktets Beboere i deres Skødesløshed og Forsømmelse med Børnenes Skolegang, hvilke igen kan synes at lade sig undskylde dermed, at Sognet er aldeles blottet for arbejdsføre Mennesker, og endog Husfædrene selv er bebyrdede med Kystvagt, Exersering med mere, saa at de enten maa lade deres nødvendigeste Gerning ligge eller betjene sig af endog de svageste Hænder, og følgelig beholde de deres Børn hjemme fra Skolen.“

At Skolerne her i Gislev-Ellested har lidt meget under Spaniolernes Ophold ses ogsaa af, at da Skolevæsenet omordnedes 1808, skulde det have været saa betids, at det kunde træde i Kraft fra 1. Maj; men flere Forhold, bl. a. at Gislev Skole fra Marts og til sidst i Maj jævnlig var overladt de spanske Soldater til Vagtstue, da, som der staar, „ingen anden Lejlighed dertil fandtes i Byen“, medførte, at Skolevæsenets Nyordning først fandt Sted fra 1. November 1808.

Først 1812 blev en Seminarist, *Søren Knudsen*, en Bondesøn fra Sandager i Gislev Sogn, Lærer i Ellested, han var dimitteret fra Skaarup samme Aar med første Karakter og var Lærer i Ellested til 1848, da han døde; de sidste Aar dog med Hjælperlærer.

Om Lærerens Uddannelse nu var i Orden, var der dog stadig forskellige Vanskeligheder for Ellested Skole; der var til Tider noget spændt Forhold mellem Lærer Knudsen og Beboerne, og ydre Forhold var heller ikke, som de burde være.

Den 31. Januar 1814 var Skolekommissionen forsamlet i Gislev Præstegaard for at efterse og paategne Skolelærernes Journaler og skriver da: „De hyppige Skoleforsømmelser og den ustadige og tildels rent afbrudte Skolegang især i Gislev og Ellested Skoler i denne Maa-ned hidrører dels fra Skolernes slette Tilstand, da Lærere og Børn ikke kan opholde sig i den formedelst den strænge Kulde om Vinteren, dels af Vejenes Ufremkommelighed formedelst Sne; ingen Mulkt kan derfor finde Sted for disse Skoleforsømmelser, eller nogen Anke falde paa Skolelærerne.“

De to nævnte Skoler har været stærkt lidende under Tidens fattige Forhold, thi den 30. Juni 1816 skriver Skolekommissionen: „Mod Slutningen af denne Kommissionssamling anmeldte Præsten for Skolepatronens Fuldmægtig, som var til Stede, at Gislev Sogns Skoler, især Gislev og Ellested Skoler, var i saa bedrøvelig en Tilstand, at de i denne Sommer maatte efterses og alvorligen udbedres, da det ellers var at befrygte, at al Skoleundervisning i Gislev og Ellested Skoler maatte ophøre til næste Vinter.“

Sognepræsten *Johan Hendrich Colding* var Svoger til Skolepatronen, Justitsraad *Salomon Lindegaard*, Lykkesholm, idet denne var gift med Coldings Søster. At det har mødt Vanskeligheder for Læreren at faa, hvad der tilkom ham, ses af følgende: „Fra Amts-Skole-direktionen er under 7. Jan. 1817 indløben en Skrivelse til Kommissionen, at denne skulde betyde Ellested Sogns Beboere, at i Fald de ikke inden 14 Dage fra Bekendtgørelsen af denne Skrivelse erlagte Skolelærer Knudsen det tilbageholdte Jule-Offer, sidstleden Jule Højtid, blev dette Offer lignet paa Beboerne, og i Tilfælde af Nægtelse ved Udpantning at inddrive.“

Om et Tillæg til Lønnen for Læreren er det samtidig galt, idet Læreren klager over ikke at have modtaget dette for de to sidste Aar, og Beboerne søger om Fritagelse for at udrede det; hvad Udfaldet blev, vides ikke.

Senere dukker det noget spændte Forhold dog op igen; thi i Sogneforstanderskabets Møde den 26. Decbr. 1843 fremlagdes en Skrivelse fra Skoledirektionen, hvori det meddeles Sogneforstanderskabet, „at Hr. Kirkesanger og Skolelærer Knudsen i Ellested fra Dato entlediges fra Kirkesangerembedet, og fra samme Dato ansættes Hr. Hjælpe-lærer Olsen paa eget An- og Tilsvar mod at give Kvittering for Ministerialbogen m. v. og nyder i Tillæg de bestemte 10 Rd., som var tillagt Hr. Knudsen.“ Det bestemtes, at Sogneforstanderne i Ellested og Lindeskov tillige med Formanden skulde forkynde bemeldte Skrivelse for bemeldte Hr. Knudsen samt overrække Hr. Olsen den med Skrivelsen fulgte Konstitution paa eget An- og Tilsvar og modtage

Kvittering for Ministerialbøgerne og de øvrige Papirer Embedet vedkommende. Dette er dog ikke særegent for Lærer Knudsen; thi ogsaa de andre Lærere her i Kommunen i samme Tidsrum har haft Ubehageligheder med Beboerne om Lønninger eller andet, og Pastor Colding skriver om en af dem, at „han er en gammel Mand, der i sin Embedstid har maattet taale mangan en Fortrædelighed“.

Er der stor Forskel paa Skolen, som den ordnedes 1742, og den vellede Skole, den gennem mange Aar har været, maa det dog ikke glemmes, at det er Skolen af 1742, der maa anses for at være Grundlaget for Ellested Skole af i Dag. 1912 oprettedes Forskole, og Frøken K. Nielsen ansattes som Lærerinde og virker der endnu. Ved Lærer Sørensens pludselige Død 1934 opførtes som foran omtalt ny Hovedskole, og Lærer J. Krammer ansattes ved denne.

* * *

Som Kilde til ovenstaaende er benyttet Afskrift af Fundatsen for Ellested Skole, som findes i Sognearkivet, en enkelt Optegnelse af afdøde Provst John Hansen, venligst overladt mig af Pastor Fabricius, samt Skolekommissionens og Sogneforstanderskabets Forhandlingsprotokoller.